

מה למדו השנה תלמידי ישראל? כמה שפחות שאול אריאלי, הארץ, 12 ביוני 2018

<https://www.haaretz.co.il/opinions/.premium-1.6170564>

אם מסתכלים על מערכת החינוך בישראל דרך המשקפיים של מבחני פיז"ה, המצב לא מעודד. מדי שנה ארגון OECD בוחן את רמת האוריינות של תלמידים בני 15–16 בקריאה, במתמטיקה ובמדעים, וכבר שנים הוא שב וצופה כי בישראל, שיעור בוגרי התיכון שיתקשו להשתלב בחברה ובכלכלה הוא מהגבוהים מבין מדינות OECD. גם הישגי המורים בישראל אינם מהגבוהים. חומרת המצב רבה יותר לאור העובדה שבשנים 2006–2016 גדל תקציב החינוך ב-30 מיליארד שקל, ומאז עוד הוסיף ותפח. אבל כל המיליארדים הללו באו לידי ביטוי רק בעוד 13 נקודות במבחני פיז"ה במדעים, ועוד 28 נקודות במתמטיקה.

ההסבר לכך אינו חדש ואינו מפתיע. "אנחנו צריכים להבין שאנו מחנכים תלמידים לקראת העתיד שלהם — ולא לעבר שלנו", קובע פרופ' אנדריאס שלייכר, "שר החינוך" של OECD, בעקבות ההישגים הנמוכים של תלמידי ישראל ושל מוריהם. הוא ממשיך וקובע: "הפדגוגיה בישראל מאוד מסורתית וסטנדרטית. היא לא מכוונת לפיתוח הכישורים של התלמידים, אין בה דגש על חשיבה יצירתית ופתרון בעיות. במערכת החינוך שלכם יש יותר מדי לימודים שמבוססים על שינון... זה לא עובד ככה יותר. בעולם המודרני לא מתגמלים אותך על מה שאתה יודע — אלא על מה שאתה יכול לעשות עם הידע שצברת."

זה לא חדש. בדומה לאחרים פירסמתי מאמר ב-2005 ("למה ללמוד- תשננו") ובו נכתב: "התבשרנו כי מעתה, חלק מציון הבגרות בתנ"ך יכלול שינון פסוקים בעל-פה והקראתם בקול. המטרה שעמדה מאחורי החלטתה של המפקחת המרכזת של לימודי התנ"ך היא 'לקרב את התנ"ך לתלמידים ולשפר את יכולתם לקרוא טקסטים בקול'. יפה שבעידן המידע והטכנולוגיה, חדשנותו של משרד החינוך באה לידי ביטוי בשימת הדגש לא על יכולת הבנת הטקסט, גם לא על חשיבה ביקורתית או אפילו על יכולת התמצאות גרידא בבכ"י התנ"ך, כי אם על יכולתם של תלמידי ישראל להציג תשובה ציונית הולמת למקהלות הכנסייה - ולזמר לפי טעמי המקרא מספר פסוקים נבחרים". ובהמשך: "עושרה

התרבותי של היהדות נולד מביקורת ותהייה, ממחלוקות ומהעזה - ולא משינון וקריאה בקול... יש ליצור את הסקרנות האינטלקטואלית."

זה אינו מפתיע, כי שר החינוך נפתלי בנט בחר בספטמבר 2016 להכריז באירוע הצדעה על הקרן לתגבור לימודי יהדות: "לימוד היהדות וההצטיינות בה חשוב בעיני יותר מלימודי המתמטיקה והמדעים", וחזר ודחה ביקורת שנמתחה על עמדה זו. ביקורת כזאת השמיעה רחל אליאור, פרופסור לפילוסופיה יהודית, שכתבה זמן קצר קודם לכן בפייסבוק: "הכי חשובים הם הלימודים על כבוד האדם, זה שקדושת חייו אוניברסלית ואינה מותנית בדת ולאום."

יש לזכור כי סעיף החינוך במצע מפלגתו של בנט מתעלם מהגיוון בחברה, ומבקש להחיל על כל הילדים חינוך יהודי (דתי) ציוני (לאומני). אהבת המולדת ש"הבית היהודי" מבקשת לחנך לה כרוכה בסיפוח הגדה, בהמשך השליטה בעם אחר ובבידוד בינלאומי עד ש"נרגיל את העולם". המודל החינוכי שלה מתעלם מציוויים כמו "ואהבת את הגר". הוא מציע את העולם החינוכי שעליו כתב ליבוביץ' את האזהרה החריפה: "כשאדם מקבל את הדעה ש'המדינה', 'האומה', 'המולדת', 'הביטחון' וכו' הם הערכים העליונים, ושהנאמנות ללא-תנאי לערכים האלה היא חובה מוחלטת וקדושה — הוא יהיה מסוגל לבצע כל מעשה תועבה למען אינטרס מקודש זה, ללא נקיפת מצפון."

הדבר בא לידי ביטוי בהקצאת המשאבים לחינוך הדתי-לאומני-משיחי, ויש להודות כי גם גדעון סער ושי פירון היו שותפים לכך. על פי נתוני משרד החינוך, בין 2012 ל-2016 הגדיל משרד החינוך את התקציב לתלמידי תיכון דתיים בשיעור החד ביותר מבין שאר המגזרים — והוא הגיע לשיא של 33 אלף שקל לתלמיד בשנה. סכום זה גבוה ב-22% מהתקציב שניתן לתלמידי תיכונים ממלכתיים, וב-67% מהתקציב שניתן לתלמידי תיכון ערבים.

לבנט ידוע כי עיצוב עמדתם הפוליטית של בני הנוער ישפיע על המערכת הפוליטית, על אופייה ועל משטרה של מדינת ישראל בשנים הבאות. תובנה זו אינה נסתרת ממי שמבקש להתנחל בלבבות ולקדם את רעיונות המשיחיות הלאומנית.

אך האסון החינוכי של החברה בישראל הוא עמוק אף יותר ונגוע בסממנים המאפיינים פשיזם. "אנטי אינטלקטואליזם" היה מאז ומתמיד סימפטום של פשיזם. רדיפת האינטלקטואלים הליברלים על

בגידתם בערכי המסורת או באידיאולוגיה השואפת לשלוט היתה נר לרגלי ההוגים של האליטה הפשיסטית. לאה גולדברג הסבירה זאת בכותבה כי אינטלקטואלים ויוצרים מאיימים על דיקטטורות ועל השקפות עולם הגוזלות את חירות האדם בכך שהם מלמדים את "האנושות להגיד 'לא' תוך לעג מר, כשהתקופה דורשת זאת."

"הקוד האתי" להתבטאויות מרצים באוניברסיטה, שניסח פרופ' אסא כשר לבקשתו של בנט, נתפש ככזה בעיני רבים, כמו גם סגנית השר ציפי חוטובלי שכתבה בעמוד הפייסבוק שלה בספטמבר 2014 על כור מחצבתו של ההיי-טק הישראלי, המשמש מנוע הצמיחה של הכלכלה הישראלית: "הסרבנות של קציני 8200 היא חגורת נפץ חברתית ומשקפת פשיטת רגל ערכית של מערכת החינוך בה גדלו. הם אינם ראויים לשרת בצבא המוסרי בעולם. על הרמטכ"ל לפעול להדחתם באופן מידי." הכישלון הישראלי במבחני האוריינות אף הוא מעיד על סממן "ניוון של השפה", שאותו נוכל למצוא אצל רבים מקרב נבחרי הציבור. אך אף אחד אינו מגיע לקרסוליה של שרת התרבות. כל ספרי הלימוד הפשיסטיים עשו שימוש באוצר מלים מצומצם ובתחביר בסיסי ביותר, באופן שמצמצם את הכלים לחשיבה ביקורתית ומורכבת. בנאום של חמש דקות שנשאה בפאנל של פוליטיקאים ב-2012 בפני תלמידי תיכון, הכריזה מירי רגב כי סתיו שפיר קומוניסטית ושלי יחימוביץ' הצביעה חד"ש, כי "מירי רגב היא לא גנבה" וכי "ירושלים לנצח נצחים כפיים."

בתרבות הזאת, המקדשת את העכשווי והנקודתי, אנו מתקשים לעקוב אחר תהליכים המתרחשים על פני שנים ארוכות ולהבינם, עד לרגע שבו חיתוך נקודתי של תמונת המציאות משקף לנו את מלוא עוצמתו והשלכותיו של התהליך שבו היינו נתונים. אין זו פעם ראשונה שהאמת נחשפת במערומיה גם ביחס למורי ישראל. זה קרה לפני שנתיים, בפרשת מורי ישראל ותולדות הציונות והסכסוך הישראלי-הפלסטיני. פתאום נחשפה לפנינו התמונה העגומה: בסקר שערך ופירסם "ישראל היום" נמצא, בין היתר, כי 69% מהמורים לא ידעו מה קרה בכ"ט בנובמבר 1947, ואילו 57% לא ידעו מהו "הקו הירוק" וכיצד הוא נקבע. כלומר, גם מה לשנן נבחר בקפידה - "תפילת הגשם", כי זה אחד הגורמים המשפיעים על ירידת הגשמים על פי משרד החינוך, ולא אירועים מכוננים בתולדות הציונות. הבורות הזאת בנושאים הקובעים את גורלנו איננה מקרית. היא תוצאה של השנים האחרונות, שבהן מערכת החינוך נמצאת תחת הנהגתם של שרים מהמחנה הלאומני והדתי-המשיחי. התהליך

המתחולל בחינוך הממלכתי מורכב בעיקר משתי מגמות חשובות, הקובעות את התרבות הפוליטית ואת זו המתקיימת במרחב הציבורי.

המגמה הראשונה, והחשובה מבין השתיים, היא זו המבטיחה, בהעדר היכרות עם אבני הדרך המרכזיות, שלא ייבנו בתוכנית הלימודים מערכת של מושגים ועובדות ושרטוט תהליכים היסטוריים, היכולים לשמש בסיס להבנה מלאה יותר של ההיסטוריה הציונית והסכסוך עם הערבים. לחלל הידע שנוצר קל יותר ליצוק "אמיתות היסטוריות" ולשנותן בהתאם לצורך פוליטי כזה או אחר, כפי שהוכיחה ההשוואה שעשה ראש הממשלה בין היטלר למופתי.

המגמה השנייה מתייחסת להוצאת ישן מפני חדש. הכנסת התכנים הלאומניים, הדתיים והמשיחיים לתוכנית הלימודים, כפי ששר החינוך בנט עושה במחשכים, היא קלה ונוחה כשאינן בסיס ידע מוצק אחר שאיתו יש להתמודד. זהו ביטוי נוסף לתוכניתו של בנט, שטען כי למען ארץ ישראל יש לשנות את עם ישראל ואת מדינת ישראל. הוא וחבריו מתמקדים היום ב"התנחלות בלבבות", לאחר שורה של טראומות אמוניות שמקורן בהתרסקות המשיחיות על סלע המציאות, ובראשן "תוכנית ההתנתקות", פינוי עמונה ומיגרן ובלוימת תנופת הבנייה בהתנחלויות כתוצאה מהלחץ הבינלאומי.

רוח רעה זו, השוטפת את מערכת החינוך בישראל, סותרת לחלוטין את רוח מייסדיה שביקשו להבטיח את העתיד יותר מאשר לשמר את העבר, כפי שדוד בן-גוריון ויצחק בן-צבי כתבו בספרם "ארץ ישראל" ב-1918: "אם אנחנו מבקשים לקבוע את גבולות ארץ ישראל של היום, בעיקר אם רואים אנו אותה לא רק כנחלת העבר היהודי אלא כארץ העתיד היהודי....".

חמור מכך, אם לא ייבלמו המגמות הללו והתהליך לא יהפוך את כיוונו, תלך ישראל ותממש את אזהרתו של הלורד נתנאל רוטשילד במכתבו להרצל ב-1903: "אומר לך בכנות מוחלטת: אני אראה בחלחלה את ייסודה של קולוניה יהודית במלוא מובן המלה. קולוניה שכזאת תהיה גטו, עם כל הדעות הקדומות של גטו. מדינה יהודית קטנה, קטנונית, אדוקה ואי-ליברלית, אשר תדחה מתוכה את הנוכרי ואת הנוצרי."